Orimattilan keskustan patsaat ja muistomerkit

Tekstit koonnut Henrika Suna 2015, kuvat: Endel Põldsalu 2014 paitsi Orimattilan varsat Henrika Suna 2011

J.H. Erkon patsas

J.H. Erkon patsas sijaitsee Orimattilan kaupungintalon edustalla. Veistos on paljastettu 20.6.1937. Veistoksen on tehnyt kuvanveistäjä Aukusti (August) Veuro.

Aukusti Veuro (1886–1954) oli kotoisin Sääksmäeltä ja hän opiskeli kuvaveistoa Emil Wikströmin oppilaana Visavuoressa sekä Taideyhdistyksen piirustuskoulussa Helsingissä. Ulkomaan opinnot veivät Veuron Tanskaan Rasmussenin valimolle. Veuron pääteoksia ovat *Aleksis Kiven patsas* Nurmijärvellä ja *Hitsaaja* (1948) Heteka Oy:n portin edustalla Helsingissä.

Aukusti Veuron teokset ovat tunnelmaltaan aitoja. Niitä on kuvailtu myös luonnonläheisiksi ja pehmeän plastillisiksi. Monet veistosten malleista löytyivät lähipiiristä, omasta perheestä ja kylältä.

J.H. Erkko, eli Juhana Heikki (Johan Henrik) Erkko syntyi Orimattilassa Eerakkalan talossa 16. tammikuuta 1849. J.H. Erkko oli suomalainen runoilija, aforistikko, näytelmäkirjailija ja kulttuurivaikuttaja. Hän vaikutti lisäksi kansanvalistuksen ja nuorisoseuratyön piirissä.

Monet Erkon runoista ovat tunnettuja lauluja, mm. Jouluaatto (alkaa sanoin: No onkos tullut kesä) ja Kansalaislaulu (alkaa: Olet maamme armahin Suomenmaa). Talonpoikaissyntyisen runoilijan nuoruuden lyriikka, jota edustaa muun muassa Hämäläisten laulu (1872), imi vaikutteensa Orimattilan luonnosta ja maisemasta. J.H. Erkko koki kansallisen herätyksen ja löysi isänmaalliset aiheet päästyään Jyväskylän seminaariin opiskelemaan. Hän oli suomalaisen aforismin uranuurtaja, joka julkaisi tiettävästi ensimmäiset suomenkieliset aforismit vuonna 1899 teoksessaan Runoelmia ja ajatelmia.

J.H. Erkon pikkuveli oli Päivälehden päätoimittaja ja perustaja Eero Erkko. J.H. Erkko kuului Tuusulanjärven taiteilijayhteisöön ja asui Tuusulanjärven maisemiin rakennuttamassaan Erkkola-nimisessä talossa. Hän kuoli Helsingissä 16.11.1906.

Orimattilan varsat

Orimattilan varsat -monumentti on menneiden sukupolvien työn muistomerkki. Veistos sijaitsee Varsapuistossa kaupungintalon takakulmassa, valtion virastotalon edustalla. Orimattilan varsat -veistoksen on tehnyt kuvanveistäjä Pentti Papinaho ja se on valmistunut vuonna 1976. Veistoksen jalustassa on laatta, jossa on tilaajien Orimattilan kunta ja Orimattila-seura nimet sekä teksti: ”*Menneiden sukupolvien työ on tuleville sukupolville velvoite rakentavaan työhön kotiseudun hyväksi”*.

Pentti Papinaho syntyi 2.6.1926 Multialla Jalmari ja Annikki (o.s. Mannisenmäki) Papinahon perheeseen. Taideopintonsa hän aloitti vuonna 1946 Taideteollisessa ammattikoulussa, josta valmistuttuaan hän jatkoi opintojaan Taideteollisessa oppilaitoksessa 1948–1951 ja Suomen Taideakatemian koulussa 1951–1952. Hän kehitti itseään taiteilijana myös tekemällä opintomatkoja Eurooppaan. Uransa myöhemmässä vaiheessa 1970-luvulla Pentti Papinaho opetti myös itse Lahden Taideteollisessa oppilaitoksessa ja Lahden taidekoulussa.

Taiteilijanurallaan Pentti Papinaho tuli tunnetuksi ennen kaikkea kuvanveistäjänä. Hän debytoi taiteilijana Helsingissä 1953, ja hänen töitään nähtiin aikanaan useissa kotimaisissa ja ulkomaisissa näyttelyissä. Niitä on nykyään Ateneumin ohella useissa kotimaisissa taidemuseoissa ja kokoelmissa ja ulkomailla muun muassa Pietarin Eremitaasissa.

Papinahon tunnetuimpia julkisia töitä ja eräällä tavalla hänen uransa lakipiste lienee Lahden Sairaalanmäellä vuonna 1975 paljastettu Hakkapeliittain kotiinpaluu, joka on yksi Suomen harvoista ratsastajapatsaista. Työn haastavuutta ja taiteilijan paneutumista kuvaa se, että teoksen valmistuminen vei viisi vuotta, jona aikana Papinaho teki useita matkoja Eurooppaan tutustuakseen aiheeseensa. Papinaho palasi hevosaiheeseen vielä myöhemmin urallaan, esimerkiksi Orimattilan varsat -veistoksen tehdessään, mutta myös uskonnolliset aiheet olivat keskeisiä, ja hänen töitään on muun muassa Heinolan, Multian ja Orimattilan kirkoissa.

Papinahon työt menestyivät hyvin myös kotimaisissa taide- ja kutsukilpailuissa, ja hänet palkittiin ensimmäisellä sijalla Lahden taiteilijaseuran kilpailussa jo vuonna 1954. Vuonna 1976 Pentti Papinaho palkittiin työstään sekä Pro Arte- että Pro Finlandia mitalilla, ja hän sai professorin arvonimen vuonna 1982. Pitkän päivätyön tehnyt taiteilija nukkui pois 8.3.1992. Orimattilan taidemuseossa on esillä Pentti Papinahon veistoskokoelma.

Urho Kekkosen muistokivi

Urho Kekkosen muistokivi sijaitsee Varsapuistossa valtion virastotalon edustalla. Kivessä olevan reliefin on tehnyt kuvanveistäjä Pentti Papinaho (s. 1926, k. 1992). Muistokivi on pystytetty Urho Kekkosen syntymän 90-vuotisjuhlavuonna 1990. Kekkonen oli tasavallan istuva presidentti yhtäjaksoisesti vuodesta 1956 vuoteen 1981 eli yli 25 vuoden ajan.

Sama reliefi löytyy Orimattilasta myös Urho Kekkosen arkistolta Niinikoskelta. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen perusti elokuussa 1970 Tasavallan Presidentin Arkistosäätiön, joka löysi arkistolle sopivat tilat Hovilan tilalta Niinikoskelta. Arkiston viralliset vihkijäiset pidettiin 10.11.1971.

Orimattilan taidemuseossa on esillä Pentti Papinahon pronssireliefi Paasikiven-Kekkosen linja vuodelta 1977. Teokseen on kuvattu presidenttien sivuprofiilit. Paasikiven–Kekkosen linja on nimitys, jota käytetään Suomen toisen maailmansodan jälkeisestä ulkopolitiikan puolueettomuuslinjasta.

Tekstiilipuu

Pentti Papinahon tekemä Tekstiilipuu -veistos on Orimattilan tekstiiliteollisuuden muistomerkki. Teos on paljastettu vuonna 1986, jolloin Orimattila täytti 350 vuotta. Teos sijaitsee kiertoliittymän vieressä Helsingintien ja Artjärventien risteyksessä.

Huomattavimmat Orimattilan teollisuuslaitokset ovat olleet tekstiilitehtaita. Ensimmäinen niistä – Orimattilan Villan Kehruu ja Kutomotehdas sai alkunsa, kun värjärin kisälli K.H. Attila vuonna 1875 pani Palojoen rantatörmälle väripadan kiehumaan ja värjäsi kesän aikana pienessä saunassa kaikki, mitä kylän asukkaat hänelle värjättäväksi toivat. Värjäri Attilan toiminta oli alku Orimattilan Villatehtaalle, jolla seuraavien vuosikymmenten ajan oli huomattava vaikutus Orimattilan kehitykseen. Villatehtaan toiminnan kukoistuskausi ajoittuu 1950-luvulle, jolloin tehdas tarjosi työtä n. 600 orimattilalaiselle.

Villatehtaan toiminta Orimattilassa päättyi Villayhtymä Oy:n konkurssiin 1970. Tänä päivänä Orimattilan keskustanäkymää vuosikymmeniä hallinnut Villatehtaan kiinteistö jatkaa elämäänsä Kehräämön liike- ja toimintatilana. Tekstiiliteollisuuden perintöä vei vuoteen 2011 asti eteenpäin vuonna 1945 perustettu Finnkarelia Virke Oy.

Orimattilalle tyypillistä on ollut myös pienimuotoinen kotiteollisuus, joka on tunnettua myös Orimattilan ulkopuolella. Jo 1800-luvulla Orimattilan Heinämaa tunnettiin pitsinkutojista ja puuastioiden tekijöistä. Nyplläystaidon alkuperää ei tunneta, mutta Heinämaalla on nyplätty – tai heinämaalaisittain ”kurottu” – pitsiä jo 1700-luvulta alkaen.

Hermeksen siivet

Professori Pentti Papinahon vuonna 1980 valmistama Hermeksen siivet -veistos ”pelastettiin” Orimattilaan Virke Oy:n teollisuuslaitoksen pihalta Hämeenlinnasta Virke Oy:n mentyä konkurssiin vuonna 2011. Veistos sijaitsee Orimattilan uusimman kiertoliittymän keskellä Erkontien ja Puistotien risteyksessä, aivan kaupungin keskustassa, minne se siirrettiin Hämeenlinnasta vuonna 2012. Alkuperäisessä paikassaan Hämeenlinnassa veistos toimi suihkuallasveistoksena.

Hermes oli kreikkalaisessa mytologiassa alkujaan luonnon ja paimenten jumala. Myöhemmin hän oli jumalten sanansaattaja. Hermes toimi muun muassa matkustajien, paimenten, kirjallisuuden, runoilijoiden, urheilijoiden, kauppiaiden ja varkaiden suojelijana sekä jumalten viestinviejänä. Hänellä oli kultaiset siivekkäät sandaalit, joiden avulla hän kuljetti viestejä jumalilta toisille. Ainoastaan Hermeellä oli lupa kulkea tämän maailman ja manalan välillä.

Pallopatsas

Pallopatsaaksi kutsuttu monumentti on vapaussodan muistomerkki ns. valkoisten puolella surmansa saaneille. Muistomerkki sijaitsee seurakuntakodin edessä. Patsas on pystytetty kauppias J. E. Tapiolan testamentin tuella Kirkonkylän kaunistamistoimikunnan esityksestä. Muistomerkki on arkkitehti Veikko Kyanderin suunnittelema ja sen valmisti Suomen Kiviteollisuus Vehmaan punaisesta graniitista. Muistomerkki on paljastettu 16.5.1937. Muistomerkkiin on kirjoitettuna 21 nimeä.

Vakaumuksensa puolesta 1918 kaatuneiden muistomerkki

Vakaumuksensa puolesta kaatuneiden muistomerkki sijaitsee Orimattilan hautausmaalla. Muistomerkin on tehnyt kivenhakkaaja Eino Tuominen ja se on pystytetty vuonna 1951. Hautaan on haudattu vuonna 1918 kirkonkylän taistelussa kaatuneita ja lisäksi paikalle on siirretty vuonna 1951 Pennalan ja Luhtikylän taisteluissa kaatuneita. Haudassa on yhteensä 181 vainajaa. Muistomerkki on ns. punaisten muistomerkki.

Orimattilan sankarihauta

Orimattilan sankarihaudan on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Salmio-Toiviainen & Toiviainen ja se on paljastettu 22.8.1948. Sankarihaudassa lepää 295 sankarivainajaa siinä on 29 muistolaattaa. Muistotauluun on kirjoitettu kohokirjaimin Heikki Asunnan runo:

> *”Aamua kohden kansasi saata. Siunaa köyhää kylvöä sen. Suojele Herra syntymämaata. Suojele hautaa sankarien.”*

Ensimmäisen hautarivin keskellä olevassa laatassa on 97 kirvulaisen sankarivainajan nimet ja sanat:

> *”Eestä Karjalan, kotiseudun isänmaan. Nämä urhot kulkivat kuolemaan. Tämä kumpu nyt kruunu on sankarien. Käy haudalle hiljaa rukoillen.”*

Sama kirjoitus oli 1921 paljastetussa Kirvun sankaripatsaassa ja uudelleen 1990-luvulla pystytetyssä muistomerkissä Kirvussa.

Talvisodan aikana suurin osa Orimattilan miehistä kuului JR 6:een. Salmenkaita Äyräpäässä oli kohtalokas paikka, missä Orimattilan miehiä kaatui kaksikymmentä reilun kahden viikon aikana helmikuussa 1940. Jatkosodassa kaatuneet orimattilalaismiehet kuuluivat pääasiassa joukko-osastoihin JR 46, JR 5, JR 25, 20.Pr. Sotilasarvon mukaan kaatuneissa oli upseereita 17, kersantteja, ylikersantteja ja vääpeleitä n. 15, korpraaleita ja alikersantteja n. 110. Pääosa oli sotamiehiä. Sankarihautoihin haudatuista n. 110 oli naimisissa ja noin seitsemälläkymmenellä heistä oli lapsia. Kentälle jääneinä siunattiin lähes viisikymmentä sankarivainajaa.

Saksalaisten kaatuneiden muistomerkki

Muistomerkin on suunnitellut ja valmistanut kivenhakkaaja R. Koivunen ja sen on paljastettu 13.4.1919. Muistomerkki sijaitsee Orimattilan hautausmaalla. Muistomerkissä on kolmen saksalaisjääkärin nimet, jotka kaatuivat Orimattilassa huhtikuussa 1918. Saksankielisessä tekstissä sanotaan suomennettuna: ”*Levätkää rauhassa*”. Muistomerkin on pystyttänyt Orimattilan kunta.

Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki

Muistomerkin on suunnitellut taiteilija Kirsti Liimatainen (1901 - 1964) ja se on paljastettu 16.10.1955. Muistomerkki sijaitsee Orimattilan hautausmaalla. Muistomerkissä olevan Karjalan vaakunan alla on Juho Kurjen sanat:

”Karjalan mullassa
kumpujen alla
raatajat uinuvat
rakkahat nuo.
Pilvien pisarat kastelemalla
Jumalan kukkia kummulle luo.”

Tampereella syntynyt taiteilija Kirsti Liimatainen opiskeli Ateneumissa vuosina 1933–35. Liimatainen tuli tunnetuksi sarjakuvien, lasten kirjojen ja muiden teosten kuvittajana sekä postikorttitaiteilijana. Uskonnolliset aiheet olivat hänen erikoisalaansa. Kirsti Liimataisen suunnittelemia Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkkejä on Orimattilan lisäksi mm. Rovaniemellä, Haapamäellä, Jämsässä ja Nokialla.

Pyhäkoulun muistomerkki

Pyhäkoulun muistomerkki on pytytetty Suomen ensimmäisen pyhäkoulun muistoksi vuonna 1954. Muistomerkki sijaitsee Orimattilan kirkon vieressä.

Sunnuntaikoulut olivat eräs haarautuma kirkollisen kansanopetuksen alueella. Ensimmäiset tiedot sunnuntaikouluista on vuodelta 1787 Orimattilasta. Pitäjänkokousten vanhoista pöytäkirjoista käy ilmi, että papisto alkoi kutsua kuusi- ja seitsemänvuotiaita lapsia sunnuntai-iltapäivisin muutamaksi tunniksi pyhäkouluun. Opetuksen ohjeena pidettiin lasten kirjaa, jossa käsiteltiin Lutherin Vähää katekismusta.

Nykyään pyhäkoulutoimintaa Suomessa kehittää Suomen Evankelis-Luterilainen Lapsityön Keskus sekä vuonna 1946 perustettu Seurakuntaopisto ja sen lapsityön instituutti. Viime vuosikymmenten kuluessa perinteinen pyhäkoulutoiminta on kehittynyt laaja-alaiseksi ja eri toimintamuotoja sisältäväksi kirkon lapsi- ja perhetyöksi.

Ajan railo

Ajan railo on professori Pentti Papinahon suunnittelema ja valmistama veteraanimuistomerkki, joka sijaitsee Jymylinnan mäellä. Muistomerkki on paljastettu vuonna 1972.

Muistomerkissä on sanat:

> *Tämä paasi kertokoon jälkipolville kotipitäjänsä*
> *miesten kokoontumisesta tälle mäelle ja lähiympäristöön*
> *sekä heidän lähdöstään puolustamaan isän-*
> *maan vapautta w 1939–44 Talvi- ja jatkosodassa.*
> *17.6.1972 Orimattilan Rintamamiestoimikunta*

Tiedot koottu seuraavista lähteistä:

Suomen muistomerkit, osa IX, Uusimaa 1999. Nousiainen: Väriteos Henna Oy.

Uusitalo, Mauno (toim.) 2007. Yhteinen taival jatkuu – Vastuualueena Päijät-Häme. Lahti: Markprint Oy.

Laaksonen, Pertti 2007. Orimattilan sankarihaudat. Päijät-Hämeen ilves – Päijät-Hämeen Reserviläispiiri Ry:n tiedotuslehti, numero 3/2007, s.8. Viitattu 4.8.2015 http://www.phreservi.fi/wp-content/uploads/ilves3_07.pdf

”Tahdon tulla kuvanveistäjäksi” 18.11.2010. Tarinoiden Sääksmäki -verkkosivusto. Viitattu 4.8.2015 http://tarinoidensaaksmaki.blogspot.fi/2010/11/tahdon-tulla-kuvanveistajaksi.html

Kirsti Liimatainen (1901 - 1964). Rovaniemi.fi -verkkosivusto. Viitattu 4.8.2015 http://julkisetteokset.rovaniemi.fi/taiteilijat/liimatainen.htm

Pentti Papinahon rahasto - Taiteen tekijästä taiteen tukijaksi. Viitattu 4.8.2015 https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoesite?numero=297054

Erkko, Johan Henrik (1849 - 1906). Kansallisbiografia. Viitattu 4.8.2015 http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2880/

"Elettiin sit ennenkii." Orimattila.fi -verkkosivusto. Viitattu 4.8.2015 http://www.orimattila.fi/sivu.php?id=59&sivuid=107

Hermes. Wikipedia vapaa tietosanakirja. Viitattu 4.8.2015 https://fi.wikipedia.org/wiki/Hermes

Pyhäkoulu. Wikipedia vapaa tietosanakirja. Viitattu 4.8.2015 https://fi.wikipedia.org/wiki/Pyh%C3%A4koulu